

УДК 37.035.5:811.161.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/41-1-32>

Олена ГОРДІЄНКО,

orcid.org/0000-003-3384-3656

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри початкової освіти та культури фахової мови

Житомирського державного університету імені Івана Франка

(Житомир, Україна) yelenagord110@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Питання становлення громадянської самосвідомості та високої духовності особистості є вкрай актуальним. Неабияке значення для реалізації професійної діяльності, для вирішення організаційних питань має загальнокультурна компетенція, яка базується на загальнолюдських цінностях. Ця компетенція формується на заняттях з освітніх компонентів гуманітарного спрямування, серед яких провідна роль належить мовним дисциплінам. Статтю присвячено актуальним питанням навчально-виховних завдань занять з української мови для студентів вишів. Рідна мова є унікальним засобом виховання людини, формування її ціннісних орієнтацій. Мета статті – висвітлити питання використання ситуативних вправ як засобу формування ціннісних орієнтацій особистості здобувача вищої освіти на заняттях з української мови за професійним спрямуванням. У статті з'ясовано роль ситуативних вправ у формуванні мовно-комунікативної компетентності особистості здобувача освіти та формування її ціннісних орієнтацій, розглядається питання про використання ситуативних вправ на заняттях з української мови за професійним спрямуванням, аналізується поняття «мовленнєва ситуація», «ситуативна вправа». Дана характеристика особливостям використання ситуативних вправ на заняттях та наведено конкретні приклади. Результати дослідження показали, що заняття з використанням ситуативних вправ сприяють формуванню особистості студента, її ціннісних орієнтирів, покращення комунікативних якостей мовлення, підвищення загальної культури, формування моральних чинників, небайдужості до історії та мови рідного народу. Визначено наукову новизну та практичну значимість дослідження: науково обґрунтовано методичні засади використання ситуативних вправ на заняттях з української мови за професійним спрямуванням; розроблено й перевірено методику використання таких вправ під час роботи над мовним матеріалом, проведено перевірку запропонованої методики, яка сприяє свідомому засвоєнню студентами навчального матеріалу, може бути впроваджена в навчально-виховний процес, використана для вдосконалення програм і підручників. Окреслено перспективи подальших досліджень в означеній галузі.

Ключові слова: *здобувач вищої освіти, українська мова за професійним спрямуванням, ціннісні орієнтації, ситуативні вправи.*

Olena HORDIENKO,

orcid.org/0000-003-3384-3656

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Primary Education and Culture of Professional Speech

Zhytomyr Ivan Franco State University

(Zhytomyr, Ukraine) yelenagord110@gmail.com

FORMATION OF VALUE ORIENTATIONS OF FUTURE SPECIALISTS IN CLASSES IN THE UKRAINIAN LANGUAGE BY PROFESSIONAL ORIENTATION

A question of becoming of civil consciousness and high spirituality of personality is extremely actual. Outstanding value for realization of professional activity, a general culture competence that is based on common to all mankind values has for the decision of organizational questions. This competence is formed on employments after the educational components of humanitarian aspiration, among that a leading role belongs to language disciplines. The article is sanctified to the pressing questions of educational-educator tasks of employments after Ukrainian for the students of establishments of higher education. The mother language is the unique means of education of man, forming of her the valued orientations. Aim of the article – to light up the question of the use of situation exercises as to the means of forming of the valued orientations of personality of bread-winner of higher education on employments after Ukrainian after professional aspiration. In the article the role of situation exercises is found out in forming of lingually-communicative competence of personality of bread-winner of education and forming of her the valued orientations, a question is examined about the use of situation exercises on employments after Ukrainian after professional aspiration, a concept "speech situation", "situation exercise", is analysed. Description is given to the features of the use of situation exercises

on employments and certain examples are made. Research results showed that employments with the use of situation exercises assisted forming of personality of student, her the valued reference-points, improvement of communicative qualities of broadcasting, increase of general culture, forming of moral factors, unindifference to history and language of native people. A scientific novelty and practical meaningfulness of research are certain: scientifically reasonable methodical principles of the use of situation exercises on employments after Ukrainian after professional aspiration; methodology of the use of such exercises is worked out and tested during the prosecution of language material, verification of the offered methodology, that assists the conscious mastering the students of educational material, is conducted, can be inculcated in an educational-educator process, used for perfection of the programs and textbooks. The prospects of further researches are outlined in the marked industry.

Key words: bread-winner of higher education, Ukrainian after professional aspiration, valued orientations, situation exercises.

Постановка проблеми. Питання підвищення якості вищої освіти в Україні тісно пов'язана з проблемами переоцінки світоглядних цінностей, з непростими поступовими кроками на шляху демократизації суспільства. Процеси становлення високих моральних цінностей особистості виявляються вкрай складними в контексті тих соціально-політичних та економічних реформ, які відбуваються в нашій країні на початку ХХІ століття. Ці вкрай важливі проблеми покликані вирішити заклади вищої освіти. Саме тут викарбовується нова українська інтелігенція, готуються майбутні фахівці у галузі виробництва, науки, освіти. Саме вони покликані сприяти розвитку держави, прогресу в розвитку суспільства, адже повинні бути готові до прийняття самостійних рішень у різних сферах діяльності, до творчого мислення, здатні невтомно працювати заради майбутнього держави. Для реалізації професійної діяльності першочергову роль відіграють спеціальні фахові компетенції, які формуються на заняттях з професійно спрямованих освітніх компонент. Водночас важливу роль відіграє загальнокультурна компетенція, що базується на загальнолюдських цінностях, які складають основу етики та духовності. Саме на її формування спрямовані заняття з освітніх компонент гуманітарного спрямування, серед яких провідну роль відіграють мовні дисципліни. Адже мова – могутній засіб комунікації, психічних і пізнавальних процесів, передачі знань і досвіду, а, отже, засіб формування компетенцій та ціннісних орієнтацій особистості здобувача освіти. Добре знання мови та високий рівень культури мовлення свідчить про розвинене мислення, сформовану комунікативну компетентність та високий рівень загальної культури людини. Як основний засіб спілкування мова виступає дієвим механізмом усебічного впливу на особистість, вона також є унікальним засобом виховання людини, формування її ціннісних орієнтацій. Тому заняття з української мови за професійним спрямуванням зосереджують увагу здобувачів освіти на взаємо-

дії з іншими членами суспільства, налагодження контактів і розвитку співробітництва.

Система ціннісних орієнтацій виражає відношення людини до дійсності, визначає мотивацію її поведінки, тому істотно впливає на її діяльність. Цей складний соціально-психологічний феномен характеризує спрямованість і зміст активності особи, визначає загальний підхід людини до світу, до себе, надаючи сенс і напрям особистим позиціям, поведінці, вчинкам. Як елемент структури особистості, ціннісні орієнтації характеризують внутрішню готовність до здійснення певного виду діяльності для задоволення потреб, указують на спрямованість її поведінки. Набір цінностей, які засвоює індивід у процесі соціалізації, йому «транслиє» саме суспільство, тому дослідження засобів формування ціннісних орієнтацій молоді бачиться особливо актуальною проблемою.

Аналіз досліджень. До вивчення поняття «цінність» та «ціннісні орієнтації» долучилися дослідники різних галузей знання: соціології, філософії, психології, педагогіки, політології. Ця проблема не залишилася поза увагою у працях вітчизняних науковців, серед яких В. Андрущенко, Л. Божович, Л. Виготський, М. Головатий, Г. Дубчак, В. Козаков, О. Леонтєв, М. Пірен, С. Рубінштейн, М. Савчин, В. Тугарінов, П. Таланчук, В. Хмелько, Я. Щепанський, В. Ядов та інші. Роль і вплив цінностей та ціннісних орієнтацій на становлення особистості розкрито в працях Є. Барбіної, В. Вербець, В. Гриньової, В. Леонтєва, С. Рубінштейна, І. Зязюна, Л. Хомич, Є. Шиянова тощо. Зарубіжні науковці І. Бех, Р. Дарендорф, Т. Парсонс, П. Сорокін, Д. Узнадзе, І. Кон, А. Ребер, М. Рокіч та ін. розглядали їх як соціальну настанову, що регулює поведінку індивіда.

Важливі питання формування особистості й становлення нації мовними засобами досліджували в своїх працях Г. Ващенко, М. Грушевський, І. Огієнко, К. Ушинський, Г. Сковорода, В. Сухомлинський. Ідеї загальнонаціонального значення мови розвинули сучасні науковці Л. Єршова, Л. Масенко, Л. Плотникова. Заслужують на

увагу праці дослідників загальнокультурної компетенції особистості К. Кучиної, О. Столяренко. У галузі національно-патріотичного виховання важливими є доробки відомих сучасних учених О. Вишневського, М. Євтуха, В. Кузя, Ю. Руденка, П. Селігея З. Сергійчук, Б. Ступарика. Науковці О. Абрамчук, Т. Гриценко, Т. Іванець, В. Кульчицький, дослідили вплив засобів рідної мови на процес усебічного розвитку особистості. Дослідники звертають увагу, що в періоди суспільних трансформацій сприяння розвитку моральності, керування становленням ціннісних орієнтацій, стає найактуальнішим завданням. Вчені визначають ціннісні орієнтації як компоненти особистості, що є визначальними для визначення мети активності (Масенко, 2008: 4).

Ефективним засобом виховання особистості, підвищення загальної культури, формування ціннісних орієнтирів, небайдужості до мови рідного народу може виступити використання ситуативних вправ. Крім того, заняття з використанням ситуативних вправ сприяють опануванню мовних норм, розвитку мовлення та мислення. Проблемам використання ситуативних вправ присвячені дослідження Н. Голуб, Л. Глазової, О. Горошкіної, Т. Донченко, С. Омельчука, Л. Шевцової, Г. Шелехової та інших вітчизняних лінгводидактів. Вони визначають дидактичну сутність ситуативних вправ, їх місце в системі завдань з мови та кваліфікують їх як засіб формування вмінь та навичок монологічного і діалогічного мовлення, проте й досі залишаються недостатньо висвітленими питання можливостей використання ситуативних вправ у закладах вищої освіти.

Мета статті – висвітлити питання використання ситуативних вправ як засобу формування ціннісних орієнтацій особистості здобувача вищої освіти на заняттях з української мови за професійним спрямуванням.

Виклад основного матеріалу. Поняття ціннісних орієнтацій є об'єктом дослідження багатьох наук, зокрема філософії, психології, соціології, що говорить про їхню складність та багатоплановість. Ціннісні орієнтації – це сукупність ієрархічно пов'язаних між собою цінностей, яка визначає для людини спрямованість її життєдіяльності. Більшістю науковців вони розглядаються як один із складових структури особистості. Це складне утворення, яке вбирає в себе різноманітні форми взаємодії суспільного та індивідуального, різні форми усвідомлення особистістю навколишнього, свого минулого, теперішнього і майбутнього, сутності власного «Я». Сформована система ціннісних орієнтацій забезпечує гармонію внутрішнього

світу, сприяє систематизації знань, стереотипів поведінки та самоствердженню особистості, реалізації соціальних очікувань (Єршова Л. М., 2013: 2).

Джерелом формування ціннісних орієнтацій виступає сенсожиттєва активність особистості, що визначає її орієнтацію у процесі діяльності на досягнення цілей. За визначенням більшості учених, це важливі елементи внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом індивіда й усією сукупністю його переживань. Вони відокремлюють важливе від несуттєвого (Гриценко Т., 2009: 1). Л. Савченко вказує на фактори, що впливають на формування ціннісних орієнтацій: ідеологічні установки, якості особистості, життєві цілі, релігійні переконання, матеріальне забезпечення тощо (Савченко Л., 2005: 5).

Найважливіше місце в цьому процесі належить спілкуванню: «Наймогутнішим засобом виховання є спілкування, взаємодія з іншими. Для індивіда воно є надзвичайно важливою потребою» (Селігей П. О., 2012: 6). Виявленням небайдужого ставлення до мови є мовна свідомість, яку П. Селігей трактує як таку, що «обіймає знання, почуття, оцінки й настанови щодо мови та мовної дійсності» (Селігей П. О., 2012: 6). Мовна свідомість передбачає мовні знання (уявлення про мову, її нормативно-граматичні закономірності); мовні почуття (емоційні реакції щодо мови: цікавість і байдужість, повага й зневага, любов і відраза, гордість за рідну мову, обурення у випадку утисків мови, відчуття відповідальності за долю мови тощо); мовні оцінки (судження про стан і статус мови, шляхи її розвитку, правильну або неправильну мовну поведінку); мовні настанови (бажання вживати або опановувати мову, вдосконалювати свої знання, культуру мовлення, дбати про розвиток мови, розширювати сферу її застосування).

Велику роль у формуванні рідномовної компетенції задля громадського самоутвердження й самовизначення особистості відзначає В. Кульчицький: «Завдяки знанню мови усвідомлюється зв'язок із традиціями свого народу, глибшає розуміння історії рідного краю, розкривається зміст духовної культури соціуму» (Кульчицький В. І., 2011: 3). Погоджуємося з думкою, що культура мовлення всього нашого суспільства і культура мовлення студентів зокрема – показник стану їх моральності, духовності, культури взагалі (Гриценко Т., 2009: 1).

На жаль, трапляються такі ознаки низької культури мовлення студентів, як суржик, слова-паразити, сленг, надмірне захоплення запозичен-

нями, недостатній словниковий запас. Заняття з української мови, консультаційна та індивідуальна робота спрямовані на подолання недоліків мовлення, а виконання творчих робіт, проведення студентських конференцій, вікторин, турнірів, свят, присвячених проблемам культури мови, лексичного і фразеологічного багатства рідної мови, проблемам професійного спілкування сприяють усвідомленню студентами багатства і краси рідної мови. Ефективним засобом формування мовного чуття є виконання різноманітних завдань та вправ, спрямованих на виправлення мовних недоліків: русизмів, тавтології, порожніх слів, неточностей у використанні синонімів, паронімів, запозичених назв, неправильного перекладу, порушення логічної послідовності викладу.

Важливо підготувати комунікантів, спроможних спілкуватися в різних життєвих ситуаціях, а також формування таких мовленнєво-комунікативних умінь, як уміння формувати задум майбутнього висловлювання, використовувати зібраний для цього матеріал, планувати висловлювання, уміння користуватися різними стилями й типами мовлення відповідно до задуму, добирати мовні засоби з урахуванням усіх компонентів мовленнєвої ситуації. Система роботи повинна містити вправи і завдання, розраховані на постійне залучення студентів до активних форм спілкування, сприяти розвитку їхньої мовленнєвої компетентності.

Ефективна робота з вдосконалення мовлення студентів, необхідність якої гостро відчувається, можлива, на наш погляд, за умови глибокого і послідовного розуміння специфіки мовлення як особливого виду діяльності. Маємо враховувати важливі положення психолінгвістики як особливої галузі науки. По-перше, як і будь-який інший вид діяльності, мовлення може бути успішним, якщо спрямоване на досягнення певних цілей, які добре обмірковані мовцем. По-друге, мовлення є засобом спілкування та пізнання, тому має цінність тільки в них. По-третє, мовлення завжди спрямоване до певного адресата, без якого воно не може відбутися. Тому успіх мовного акту залежить також від того, наскільки мовець враховує особливості адресата мовлення. Отже, цілі спілкування та адресат мовлення є важливими чинниками, які визначають характер мовної діяльності та цінність мовного продукту. До таких чинників відносимо також тему і основну думку висловлювання, місце спілкування, певні обмеження у часі для спілкування та відповідний цьому обсяг висловлювання. Сукупність усіх перерахованих чинників, що визначають

мовлення, складає ситуацію спілкування, або мовленнєву ситуацію. Якщо мовець не вміє враховувати ситуацію спілкування, його мовленнєва діяльність не буде продуктивною. Саме тому підвищення рівня мовленнєвої культури молодого покоління неможливе без формування в кожного студента не тільки вміння, але й звички, перш ніж заговорити або щось написати, продумати: з якою метою, кому, про що, де і наскільки тривало він буде говорити або писати. Аналізуючи процес продукування мовлення, психологами виділяються такі фази створення висловлювання: 1) орієнтування в ситуації спілкування; 2) планування змісту майбутнього висловлювання. 3) реалізація задуму в зовнішньому мовленні; 4) контроль результатів. Наголосимо, що не можна оминати хоча б одну з перерахованих фаз, адже в такому разі мовна діяльність не буде успішною, тому важливими є вміння, які забезпечують усі зазначені фази висловлювання. Розглянемо мовні уміння у відповідності з кожною фазою створення висловлювання.

Перша фаза (орієнтування в ситуації висловлювання): вміння обмірковувати та добре уявити ситуацію спілкування – мету мовлення, тему та основну думку висловлювання, адресата, обсяг висловлювання, тобто сформувати задум майбутнього мовленнєвого твору.

Друга фаза (планування змісту висловлювання) – уміння у відповідності з задумом збирати матеріал для висловлювання, використовуючи різні джерела інформації (особистий досвід, повідомлення інших людей, наукові та публіцистичні матеріали, твори мистецтва, зокрема й художньої літератури, радіо- та телепередачі, інтернет-джерела), систематизувати його, скласти план майбутнього висловлювання з орієнтацією на задум.

Третя фаза (реалізація задуму у зовнішньому мовленні): уміння у відповідності до задуму користуватися різними типами та стилями мовлення, різноманітними мовними засобами, добирати їх із врахуванням усіх компонентів ситуації спілкування.

Четверта фаза (контроль за результатами мовної діяльності): уміння бачити реакцію слухачів під час усного мовлення, співвідносити висловлене з задумом та корегувати своє мовлення, уміння вдосконалювати (редагувати) написане відповідно до задуму.

Щоб сформувати вказані уміння, необхідно, на наш погляд, якомога частіше пропонувати студентам такі види завдань, які вимагають не лише складання тексту (переказ, твір, доповідь, повідомлення тощо), але й містять опис умов, ситуації

спілкування, природної або штучної (навчальної). Такі вправи й будемо називати ситуативними.

Досвід показує, що ситуативні завдання допомагають активізувати студентів, підвищити їх інтерес до навчання, адже вони мають багато спільного з грою, тому ми їх зараховуємо до інтерактивного навчання. Методика застосування мовленнєво-ситуативних завдань є варіативною. У системі комунікативних завдань домінує спосіб словесного опису мовленнєвої ситуації, за якого можна окреслити всі необхідні компоненти, окрім того, він не потребує спеціальної матеріальної бази, оскільки легко реалізовується.

Основна мета ситуативних вправ – за допомогою зазначених у завданні умов відтворити природну комунікативну ситуацію, в якій може опинитись студент. Цікавими для студентів виявились такі ситуативні вправи, які можуть виконуватись не лише як індивідуальні завдання, але й для роботи в групі і парі.

1) Уявіть, що Ви повернулись із турпоходу та хочете поділитися своїми враженнями з одногрупниками. Запишіть можливий варіант своєї розповіді. За необхідністю використовуйте подані слова та словосполучення (*визначити маршрут, орієнтуватися на місцевості, скласти план, поставити намет, розпалити багаття, техніка безпеки, звуки природи, гірська місцевість, спів птахів, рослини, цілюще повітря, екосистема, місцева флора, фауна, біорозмаїття, дослідити зразки ґрунту та води*).

2) Уявіть, що Ви маєте розповісти своїм дітям про те, як потрібно берегти книги. Складіть та запишіть можливий варіант свого діалогу з дитиною. Які види речень Ви використовували?

3) Уявіть, що Ви відвідуєте гурток за інтересами або спортивну секцію і хочете розповісти про це своїм друзям у соціальних інтернет-мережах. Складіть текст, наголошуючи на цікавих моментах роботи гуртка або секції та можливостях розвитку і становлення Вас як особистості на заняттях.

4) Уявіть, що Вам терміново знадобилась книга, і ви прийшли до бібліотеки, але потрапили у перерву. Незважаючи на це, бібліотекар Вам допоміг. Складіть та запишіть діалог, який відбувся між Вами та бібліотекарем, правильно розставляючи розділові знаки. Які слова та вирази з мовного етикету Ви використали?

5) Ви учасник сходження на Говерлу, тільки що повернулись додому, у Вас чудові враження. Ви бажаєте поділитись ними зі своїм другом, який живе в іншому місті. Опишіть у листі до друга свою подорож так, щоб йому захотілось піти в

таку ж подорож. Перевірте всі слова зі складними орфограмами за словником так, щоб не припустились помилок.

6) Уявіть, що Ви спустились у батискафі на морське дно. Опишіть свої враження у репортажі до студентської університетської газети. Використовуйте, за бажанням, слова: ілюмінатор, батискаф, панцир, водорості, чудернацький, дивний. Які ще слова Ви використали для опису морських глибин?

7) Уявіть, що Ви загубили свого чотирилапого друга. Напишіть про це оголошення в соціальних інтернет-мережах. Як Ви опишете свого собаку? Які типи речень використаєте?

8) Уявіть, що Ви запрошені у гості, Вам потрібно купити квіти. Складіть діалог між покупцем та продавцем, де продавець має з'ясувати, з якого приводу йому потрібні квіти, допоможе вибрати найбільш привабливі та скласти букет. Використайте слова – назви квітів.

9) Уявіть, що Ви професіонал своєї справи, і Вас запросили в одну з місцевих шкіл виступити перед дітьми з розповіддю про Вашу професію. Доведіть, що Ваша професія – одна з найцікавіших та найнеобхідніших у сучасному суспільстві. Підготуйтеся (письмово) до виступу. Які терміни Ви використаєте? Поясніть їх правопис.

10) Ви обрали професію, яка Вам найбільше подобається. Уявіть, що ви отримали освіту і перший раз вийшли на роботу. Повертаючись додому, Ви зустріли свого улюбленого вчителя. Опишіть свій робочий день так, щоб учитель порадив за Вас. Розкажіть, що сподобалось на роботі, а що можна було б змінити за Вашою участю. В розповіді використовуйте слова з професійної лексики.

Бажано, щоб подібні ситуативні вправи частіше включалися в структуру заняття. Зауважимо, що викладач може залучити студентів до складання таких завдань, використовуючи умови, з якими вони зустрічались у житті.

Висновки. Як показали результати досліджень комунікативних умінь здобувачів освіти, важливою перевагою використання ситуативних вправ є їх потужні виховні можливості, сприятливі для формування соціально важливих характеристик студента, здатності шукати вихід із складних ситуацій і приймати у таких умовах самостійне рішення. Основу ситуаційності становить розповідь про реальну життєву проблему (ситуацію), що може виникнути у різних сферах життя й діяльності. Результати проведеного експериментального дослідження показали, що використання ситуативних вправ значно підвищує практичну спрямованість занять з української мови за про-

фесійним спрямуванням та інтерес до них з боку здобувачів освіти, є ефективним засобом виховання у студентів небайдужого ставлення до мови і одним із напрямів виховання їх національної свідомості, відчуття етнічної належності, поваги до культурних надбань і традицій українського народу.

Сучасне навчання повинне мати ситуаційний характер, адже таким чином ми маємо можливість занурити навчальний матеріал у штучно створене соціальне середовище і забезпечити здобувачам освіти можливість відчуття користь знань та вмінь за межами навчального закладу. Адже здобувачі освіти, які незабаром поповнять лави української інтелігенції, мають дбати про культуру мовлення, вдосконалювати й збагачувати його, адже культура мови – показник загальної культури і освіченості особистості.

Отже, ситуативні вправи, спрямовані на формування і вдосконалення комунікативних умінь,

відповідає психологічним властивостям поетапного вироблення стійких умінь, створення установки і спрямованості мислення на певні операції, показує шляхи роботи у формуванні в здобувачів освіти умінь розв'язувати проблеми, що виникли в різноманітних ситуаціях, наближених до реальних умов спілкування. Безперечно, обсяг статті не дозволяє розкрити проблему повною мірою. Багато аспектів її потребують ретельної уваги з боку дослідників. Наприклад, потребують подальшого дослідження такі аспекти проблеми, як удосконалення методів і форм дистанційного навчання української мови у вишах, використання сучасних комп'ютерних технологій в умовах навчального середовища, формування креативності майбутніх спеціалістів на заняттях з української мови, пошук оптимальних засобів українськомовного навчання і самонавчання. Ці проблеми зумовлені розвитком сучасного глобалізованого освітнього простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гриценко Т. Розвиток мовної особистості у технічних ВНЗ. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*: Зб. наук. пр. Національного авіаційного університету. 2009. Вип. 17. С. 162–172.
2. Єршова Л. М. Мовний патріотизм у змісті українського виховного ідеалу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2013. № 69. С. 79–83.
3. Кульчицький В. І. Проблема рідномовної компетенції в структурі духовно-практичної діяльності особистості. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2011. № 59. С. 68–71.
4. Масенко Л. Т. Мова і свідомість. *Український смисл: науково-популярний лінгвокультурологічний щоквартальник*. 2008. № 1–2. С. 38–54.
5. Савченко Л. Вивчення ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді. *Рідна школа*. 2005. № 8. С. 39–41.
6. Селігей П. О. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. К.: Києво-Могилянська академія, 2012. 118 с.
7. Столяренко О. В. Пошук шляхів підвищення ефективності гуманістичного виховання молоді. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Педагогіка і психологія*. 2014. Вип. 42. Ч. 2. С. 43–47.

REFERENCES

1. Hrytsenko T. (2009) Rozvytok movnoi osobystosti u tekhnichnykh VNZ [Development of language personality in technical Institutions of higher learning] *Humanitarna osvita u tekhnichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh: Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu* [Humanities education in technical higher educational institutions: Coll. Science. etc. of the National Aviation University], vol. 17, pp. 162–172. [in Ukrainian]
2. Yershova L. M. (2013) Movnyi patriotyzm u zmisti ukrainskoho vykhovnoho idealu [Language patriotism is in maintenance of the Ukrainian educator ideal]. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal*, no. 69, pp. 79–83. [in Ukrainian]
3. Kulchytskyi V. Y. (2011) Problema ridnomovnoi kompetentsii v strukturі dukhovno-praktychnoi diialnosti osobystosti [A problem of mother Language competence is in the structure of spiritually-practical activity of personality]. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal*, no. 59, pp. 68–71. [in Ukrainian]
4. Masenko L. T. (2008) Mova i svidomist [Language and consciousness] *Ukrainian meaning: popular science linguistic and cultural quarterly*, no 1–2, pp. 38–54. [in Ukrainian]
5. Savchenko L. (2005) Vyvchennia tsinnisnykh oriantatsii suchasnoi studentskoi molodi [Ukrainian as one of main factors of construction of the civilized state]. *Native school*, no. 8. pp. 39–41 [in Ukrainian]
6. Selihei P. O. (2012) Movna svidomist: struktura, typolohiia, vykhovannia [Language consciousness: structure, typology, education]. Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia. [in Ukrainian]
7. Stoliarenko O. V. (2014) Poshuk shliakhiv pidvyshchennia efektyvnosti humanistychnoho vykhovannia molodi [Search of ways of increase of efficiency of humanistic education of young people] *Scientific issues of Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University*, Vol. 42, p. 2, pp. 43–47. [in Ukrainian]